

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Cilt 6, Sayı 1 (Mart 2009), ss. 43-58

DOI: 10.1501/MTAD.6.2009.1.5

Telif Hakkı©Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Türkçe Fiil, Slav Türü Bitmiş Görünüş Bildirebilir mi?

Eyüp Bacanlı

TOBB Üniversitesi (Ankara)

ÖZET

Bu makalede, Hakas Türkçesindeki bazı yardımcı fiilli analitik şekiller temelinde Türkçede Slav türü bitmiş görünüş bildirmenin mümkün olup olmadığı ele alınacaktır. Bu tür tanımların, Türk dil türlerinin ilk gramerlerinin yazımından itibaren mevcut olduğu görülmektedir. Rusya Türkoloji çevrelerinde artık Slav tipi görünüşün (yani vid'in) Türk dil türlerinde var olmadığı konusunda sağlam bir görüş birliği vardır. Ancak bu tür tanımlar Türkolojinin diğer merkezlerinde hâlâ görülebilmektedir. Makalede öncelikle Slav tipi bitmiş görünüşün temel özellikleri üzerinde durulacak, ardından Hakas Türkçesindeki *-lbs-*, *-(p) sal-*, *-(p) bar-*, *-(p) kel-* analitik şekillerinin bitmiş görünüş bildirme kapasitesi sorgulanacaktır.

ANAHTAR KELİMELER:

Slav türü bitmiş görünüş, Hakas Türkçesi, yardımcı fiiller, kılınış.

ABSTRACT

In this paper, it will be analyzed if it is possible to indicate Slavic genre of perfective aspect for Turkish dialects, on the basis of certain analytical forms with auxiliaries in Khakas Turkish. It is observed that such definitions have been existed from the beginning of the first grammars of Turkish dialects. In the Russian Turkology milieu, there is a steady consensus on the absence of Slavic-type perfective aspect (i.e. soverşennyy vid) in the varieties of Turkish language. However, this kind of qualifications may be seen in the other Turkology centers. In the paper, firstly, the essential characteristics of Slavic-type aspect will be analyzed, then the indicative capacity of perfective aspect of analytical forms in Khakas Turkish as *-lbs-*, *-(p) sal-*, *-(p) bar-* and *-(p) kel-* will be examined.

KEYWORDS:

Slavic-type perfective aspect, Khakas Turkish, auxiliaries, actionality.

1. Giriş

Bu çalışmada Türk lehçelerindeki bazı yardımcı fiilli yapıları Slav türü bitmiş görünüş olarak nitelemenin doğru olup olmadığı üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede *vid* konusu, Rusçadan yoğun olarak etkilenen ve yardımcı fiillerin Rusçadaki öneklerle analogik olarak sıkça kullanıldığı Hakas Türkçesi özelinde soruşturulacak ve Hakas Türkçesindeki *-lbi-*, *-(p) sal-*, *-(p) par-*, *-(p) kil-* gibi analitik şekillerin bitmiş *vid* bildirip bildirmediği incelenecektir. 1869'da yayımlanan ve kendisinden sonra yazılan benzer gramerler üzerinde derin izler bırakan *Grammatika Altayskogo Yazıkı*'da (1869: 184-189) Slav türü görünüş anlamına gelen *vid* terimi kullanıldığından beri Türklük Biliminin farklı merkezlerinde Türk lehçelerindeki bazı yardımcı fiillerin, Rusçadaki bitmiş ve bitmemiş görünüşle aynı veya benzer bir işlev sergilediği görüşü sıkça dile getirilmiştir. Ancak daha 1897'de Melioranskiy, Türk dilinde Rusçadaki *vid* türünde bir gramer kategorisinin olmadığını bazı örneklerle açıklamaya çalışmıştır (41-44). İki zıt düşünce, 20. yüzyılda pek çok Türkolog ve dilbilimci arasında kabul görmüş ve bazen bilimsel açılardan konu sorgulanmıştır. Türk dilinde *vid* kategorisinin varlığı konusunda Sovyetler Birliği döneminde 1958 yılında Alma-Ata'da özel bir toplantı düzenlenmiştir. Büyük bilgin Serebrennikov, bildirisinde "Türk dillerindeki yardımcı fiillerin *vid* kategorisini bildirme yeteneği olmadığını, ama *vid*'le ilgili bir takım nüanslara sahip olduklarını" belirtmiştir (1958). Toplantıdaki dilbilimciler, bu sorun konusunda bir görüş birliğine varamamışlardır (krş. Nasilov 1976; 1989; Ganiyev 1963; 2003; Tıbıkova 1966).

Türklük bilimciler arasında birinci görüşü "geniş anlamda *vid*" tanımıyla benimseyenler, bu nitelemenin bilimsel temellerini pek sorgulamamışlar, ama *Grammatika Altayskogo Yazıkı*'dan beri özellikle kılınış modifikatörlerini *vid* sanma şeklindeki geleneksel yanlışlığı tekrarlamışlardır (Dmitriyev 1948; Baskakov 1952: 354; Yuldaşev 1965: 42). İkinci görüşü benimseyenler yardımcı fiiller için *vid* teriminden ziyade, bitmişlik (*zakonçennost'*), tamamlanmışlık (*zaverşennost'*), bitmemişlik (*nezakonçennost'*), tamamlanmamışlık (*nezaverşennost'*) ve süreklilik (*dlitel'nost'*) gibi terimleri kullanmayı yeğlemişlerdir. Türk lehçelerinde *vid* kategorisinin bulunup bulunmadığını sorgulayan çalışmalar ise özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlamıştır. Pek çok Türkolog Türkçedeki analitik yardımcı fiillerin Slav dillerine özgü bir görünüş türü olan *vid* değil, kılınış ayrımları belirttiği sonucuna varmıştır (bk. Ganiyev 1963; 2003: 27-56; Tixonov 1964; Johanson 1971: 195-196; Nasilov 1976; 1977; 1989). Burada son olarak, Rusyalı Türkologların, Türk dil türlerinde görünüş kategorisinin varlığını değil, özel bir görünüş türü olan *vid*'in varlığını tartıştıklarını belirtmek gerekir.

2. Terminoloji sorunu

Günümüz çağdaş Rus Türklük Bilimi çevrelerinde Türk dilinde *vid* kategorisinin varlığı görüşü artık terk edilmiş durumdadır. Ancak, diğer merkezlerde kılınışsal özellikler, *vid* ve görünüş açısından ele alınmakta ve özel işlevler taşıyan yardımcı fiiller, bitmiş (perfective) veya bitmemiş (imperfective) görünüş olarak değerlendirilebilmektedir. Bu da göstermektedir ki Rusçadaki yapılarla Türkçedeki yapıların benzerliğinden kaynaklanan kavramsal belirsizlik günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Bu nedenle terminolojinin netleştirilmesi bakımından kılınış, görünüş ve *vid* kavramları üzerinde durmakta yarar vardır.

Görünüş-zamansal kategorilerden olan ve Slav türü görünüş olarak bilinen *vid* – ki kelimenin kendisi de Türkçede “görünüş” anlamına gelmektedir – aslında hem kılınış hem de görünüşle ilgili araştırmaların başlamasında esas rolü oynayan kategoridir. Batı dillerindeki aspect / aspekt terimi, daha 1829 yılında Gretsç’in bir yıl önce yazdığı Rusça eserinin Fransızca tercümesinde Rusçadaki *vid* teriminin karşılığı olarak kullanılmış ve terim Fransızcadan diğer Batı dillerine geçmiştir (krş. Plungyan 2003: 292). Rus dilbilim çevreleri, o tarihten beri *vid* ve aspekt terimlerini genellikle eşanlamlı olarak kullanırlar. Bununla birlikte günümüz Batı dilbiliminde aspekt teriminin *vid*’i de içine alacak şekilde daha geniş bir kavramsal zenginliğe ulaştığı belirtilmelidir. Bu kavramsal farklılığın belirmeye başlamasıyla birlikte önde gelen Rus dilciler *aspektualnost*’ adını verdikleri yeni bir terimi *aspekt* yerine kullanmıştır (Maslov 1965; Bondarko 1976: 50-51). Bu yüzden Batı’da *aspekt* veya Türkiye’de *görünüş* adı verilen gramer kategorisi Rus dilbiliminde genellikle aynı terimle belirtilir (bk. Bondarko vd. 1987; Nasilov 1989; Şelyakin 2007). Bununla birlikte önde gelen diğer dilcilerden Mel’çuk ve Plungyan gibi Batı geleneğine daha yakın olan bilginler, *aspekt* terimini geniş anlamı olarak kullanır ve *vid*’i “evrensel aspektin özel bir türü” olarak nitelerler (Mel’çuk 1998: 92; Plungyan 2003: 293). Türkiye’deki araştırmalarda ise, *aspekt* için, terimin kendisi “bakış, görüş noktası, görme tarzı” anlamına gelmesine rağmen *görünüş* terimi genel kabul görmüştür.

Bu makalede başlıktaki *bitmiş* terimi, İngilizcedeki *perfective* ve Rusçadaki *soverşennyy* terimi için kullanılacaktır. Burada ayrıca *görünüş* ve *aspekt* eşanlamlı olarak kullanılacak, ama bir dil ailesine özgü özel bir görünüş türünü ifade eden Slav dillerindeki *vid* terimi değiştirilmeyecektir.

3. Vid, Görünüş ve Kılınış Kategorileri

Slav dillerinin çoğundaki görünüş, *vid* çerçevesinde ortaya çıkar ve fiil leksemlerinde yansımaları bulur. Leksem temelinde ortaya çıkmakla birlikte dilbilgisel bir kategori olarak tanımlanır. Maslov (1959, 1962, 1978, 1985), Bondarko (1976), Şelyakin (1983,

2007) gibi önde gelen Rus dilcileri, *vid* terimini “Slav dillerinde bitmiş ve bitmemiş iki kutupluluğunda sözlük temelinde şekillenen ve eylemin akış karakterini belirten gramer kategorisi” olarak tanımlarlar. Bu iki kutupluluk başlangıç ve bitişten bütünüyle yoksun olan durumları gösteren birkaç fiilin¹ dışında bütün fiiller için geçerlidir: *pisat’ X napisat’* “yazmak”, *priyti X prixodit’* “gelmek”, *çitat’ X proçitat’* “okumak” vb. Buna göre, Rusçadaki ‘bitmiş *vid* (soverşenniy vid)’ diğer dillerdeki ‘bitmiş görünüşten (perfective aspect)’ farklıdır. Belli başlı farklılıkları üçe indirgeyerek sıralamak mümkündür:

i. Bu görünüş türü, fiillerin semantiğinde yani sözlük düzeyinde mevcuttur. Bitmiş *vid* gösteren leksem biçimi, süreklilik gibi bir anlama asla sahip olamaz ve dilbilgisine göre şimdiki zaman çekimi daima geleceğe işaret eder: *pridyot* “gelecek”, *voz’miyot* “alacak” vb.

ii. Bitmiş *vid* gösteren fiilin karşıladığı eylem daima bitiş sınırlı yani telik’tir. Örnek vermek gerekirse Türkiye Türkçesindeki *okumak* ve İngilizcedeki *read* fiillerinde kritik değil, ama potansiyel sınırlar vardır ve bu yüzden atelik’tirler. Bu leksemelerin Rusçada bitmiş ve bitmemiş *vid* kapsamında birbirinin partneri olan iki denkliği vardır: *çitat’ X proçitat’*. Birincisi atelik, ikincisi teliktir, çünkü ikinci fiil, niceliği belli kitab(lar)ın ve metin(ler)in okunup bitirilmesini bildirir.

iii. Bitmiş *vid* gösteren fiil, diğer dillerdeki bitmiş görünüş gibi sadece eylemin bölünemez bütünlüğünü (totallığını) bildirmekle kalmaz, ama ayrıca eylemin kritik bitiş sınırına erişimi de vurgular. Bu yüzden Johanson, bu görünüşü *adterminality* şeklinde adlandırır (2000).

Burada bitmemiş (nesoverşenniy) *vid* üzerinde durulmayacaktır ancak, onun bitmiş *vid*’in yukarıdaki özelliklerini yansıtmadığını ve bunlara tarafsız kaldığını belirtmek yeterli olacaktır (Bondarko vd. 1987: 54-63; Johanson 2000: 135-137; Şelyakin 2007: 30-35).

Kılış veya eylem tarzı (İng. modes of action, Rus. sposoby deystviya), fiilin belirttiği eylemlerin iç zamansal özellikleri, başlangıç-sürek-bitiş şeklindeki evre yapılanması ve nihayet gerçekleşme tarzıyla ilgili bir sözlük kategorisidir ve genellikle sözlükteki fiillerin anlambilimsel bakımdan tasnifini gerektirir (Dilaçar 1974; Bondarko vd. 1987; Nasilov 1989; Bertinnetto & Delfitto 2000; Johanson 2000; Korkmaz

¹ Tamamı geçişsiz olan ve partneri olmadığı için literatürde imperfectiva tantum olarak adlandırılan bu fiiller şunlardır: *vesit’* “tartmak, belli bir ağırlığa tekabül etmek”, *stoit’* “değmek, bedel olmak”, *ravnyat’sya* “eşit olmak”, *soderjat’* “içermek”, *sootvetstvovat’* “tekabül etmek”, *protivoreçit’* “aykırı olmak, tezat oluşturmak”, *zaviset’* “(gerçekleşmesi birine/birşeye) bağlı olmak”, *prinadlejat’* “ait olmak”, *obladat’* “malik olmak”, *yavlyat’sya* “... olarak tezahür etmek”, *oznaçat’* “anlamına gelmek, demek olmak” (bk. Bondarko vd. 1987: 82; Sobolev 2005: 189; Şelyakin 2007: 140)

2007: 146; Gökçe 2007; Şelyakin 2007; vd.).

İçeriği bakımından her fiil nitelik ve nicelik özellikleri çerçevesinde tasnif edilebilir. Özellikle, fiilin temel anlamından ortaya çıkan sınırlılık/sınırsızlık kavramları kılınışın üzerinde en çok durulan konularındandır. Her fiil, daha da ayrıntılı hâle getirilebilmekle birlikte esasta başlangıç-sürek-bitiş şeklinde üç ana evreden meydana gelir. Başlangıç ve bitiş evreleri, fiil lekseminin belirttiği eylemin gerçek sınırlıdır, ancak bu sınırlar eylemlerde potansiyel veya kritik olarak belirebilir. Yani, gerçek hayatta her eylemin başlangıcı ve bitişi olsa bile fiilin işaret ettiği içsel anlam bakımından bazı eylemlerin sınırları potansiyel düzeydedir. Bazıları için ise çok kritik düzeydedir. Sınırları potansiyel olanlara Hakas Türkçesinden örnek olarak şunlar verilebilir: *kis-* “kesmek”, *çi-* “yemek”, *pas-* “yazmak”, *ulga* “ağlamak”, *uluğla-* “saygı duymak”, *çara-* “yaramak” vb. Bitiş sınırı kritik olanlara *kil-* “gelmek”, *as-* “açmak”, *undu-* “unutmak”, *kır-* “girmek” ve başlangıç sınırı kritik olanlara *odır-* “oturmak”, *uzu-* “uyumak” gibi fiiller örnek olarak verilebilir.

Vid ve kılınış Slav dillerinde leksem temelinde birlikte var olur. Örneğin Maslov, bu iki kategoriye birleştirir: “Hem *vid* hem de kılınış fiil eyleminin akış türündeki veya bu akışın konuşan tarafından sunulduğundaki bazı farklılıkları yansıtırlar. Ancak kılınış, fiiller arasındaki sözlüksel farkların sınırları içerisinde kalırken, *vid* bütünüyle dilbilgisel bir kategori olup fiil eyleminin akışı hakkındaki belirli sunuş türlerini kapsar” (Maslov 1959: 160). Bütün bitmiş *vid* fiilleri, bitiş sınırlı eylemleri yani (potansiyel) olayları karşılar. Bitmemiş *vid* fiilleri ise, hem görünüş hem de kılınış çerçevesinde kullanılabilir, örneğin, *kaşlyat’* “öksürmek” fiili, hem “öksürüp durmak” anlamında süreklilik kılınışı hem de “öksürüyor (olmak)” anlamında görünüş bildirebilir. Görünüş bildirdiği durumda bile bu özel fiil, bütünüyle kılınışsal olan nicel anlamlar bildirir. Çünkü *öksürmek* gibi zaman hattı üzerindeki tek bir kuantumda meydana gelen bir olayın “bitmemiş olarak sunulması” imkânsızdır ve sadece Slav dillerinde değil, ama bütün dillerde kaçınılmaz olarak bu fiilin bitmemiş görünüşte sunulması ardışık mikro eylemlere işaret eder.

Slav dilleri, diğer Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi kılınışsal ayrımları önekler ve soneklerle gösterirken, Türk lehçeleri bunu bazen son eklerle ama genellikle yardımcı fiilli analitik yapılarla gösterir. Bu noktada, hem Rusçadaki kılınışsal araçların, hem de Türk dil türlerindeki yardımcı fiilli birleşik yapıların dilbilgisel statüsünün ne olacağı sorusu akla gelir. Yani bunlar sözcük türetme (slovoobrazovaniye) çerçevesinde yeni leksemeler midir, yoksa sözcük çekimi (slovoizmeneniye) çerçevesinde aynı leksemeler midir? Rusçadaki *vid* çiftlerinin statüsü 19. asırdan beri tartışılmaktadır. Maslov, Bondarko ve Şelyakin gibi önde gelen Rus aspektologlar bile bu konuda net bir tavır ortaya koymazlar. Bunun iki temel nedeni, Rus fiilinin hem kılınışı hem görünüşü herhangi bir çekim ekine ihtiyaç duymadan tek başına ifade edebilmesi ve bağıntılı fiillerin leksikalizasyon neticesinde bazen

öneğin gerektirdiği anlamın dışında bir anlamı karşılar hâle gelebilmesidir. Türk dil türleri için ise Nasilov ve Guzev farklı bir çözüm önerisi getirirler. Onlar, Türk dil türlerindeki yardımcı fiilli yapıları sözcük çekimi çerçevesinde, yani aynı leksem temelinde ele alırlar, ancak bu tür yapılar, onlara göre sözcük çekiminin özel bir türü olan biçim türetme (formoobrazovaniye) kapsamında değerlendirilmeli ve biçim çekiminden (formoizmeneniye) ayrılmalıdırlar. Yardımcı fiiller ve çatı ekleri, temel fiilin anlamında köklü bir değişiklik meydana getirmeyip, sadece eylemin gerçekleşmesini nitelik ve nicelik yönünden betimlerler. Ancak, eğer leksikalizasyon meydana gelmişse, bu tür sözcükler biçim türetme (formoobrazovaniye) değil sözcük türetme (slovoobrazovaniye) kapsamında ele alınmalıdır. Örneğin Türkiye Türkçesindeki *tutuş-* fiili, işteşlik bildiriyorsa biçim türetme, ama “alev alma” bildiriyorsa sözcük türetme kapsamındadır (Guzev & Nasilov 1971: 21-25; Guzev 1987: 39-45). Rusçadaki *vid* çiftleri için de benzer görüşler vardır (Şelyakin 2007: 30-31).

Bu bölümde son olarak konuyla doğrudan ilgili olduğu için kılınışsal belirleyiciler ve görünüşsel işaretleyiciler arasındaki temel farklılıklara değinmek gerekir. Türk dil türlerindeki yardımcı fiilli analitik şekiller, kılınışsal belirleyicidirler ve bunlar, eylemin nasıl gerçekleştiğiyle ilgili bilgi verirler, bunlar betimleyici özellikleri olan ve genellikle temel fiilin içeriğini değiştirmeye veya mevcut potansiyel anlamlardan birine ışık tutmaya yarayan dilsel araçlardır. Türkiye Türkçesinden örnek vermek gerekirse *uyumak* fiili hem “uykuya dalma” hem de “uykuda olma” eylemlerini ifade edebilen bir başlangıç sınırlıdır, oysa leksemin *uyuyuvermek* biçimi artık başlangıç sınırlı sayılmaz. Kılınışsal içerik değişmiş ve yeni biçim, “birdenbire uykuya dalmak” anlamında bitiş sınırlı eylemi karşılar hâle gelmiştir. Buna zıt olarak görünüşsel işaretleyiciler, fiilin kılınışsal içeriğini değiştiremezler, sadece var olan içerik üzerinde çeşitli bakış açıları sunarlar. Örneğin *-yor* görünüş ekinin kullanıldığı *uyuyor* fiil çekimi “uykuya dalıyor” ve “uyku hâlinde” anlamlarından birini belirtiyor olabilir.

3. Hakas Türkçesindeki Dört Analitik Yapı

Pek çok Türkologun da belirttiği gibi Türk fiil temeli, *vid* bakımından tarafsızdır (Melioranskiy 1897: 41-44; Serebrennikov 1958: 30; 1960: 23-26; Ganiyev 1963: 116-172; Tixonov 1964: 201-207; *Grammatika Xakasskogo Yazıka* 1975: 182; Nasilov 1976: 111-119; 1977: 88-114; 1989: 7-36). Türk fiili, hatta, çoğu zaman evre yapısı bakımından da tarafsızdır. Örneğin *bar-/par-* veya *git-* fiil leksemeleri Rusçadaki *uyti, uxodit', uyexat', uyezjat', idti, xodit', yexat', yezdit', poyti, poyexat'* gibi pek çok fiile tekabül edebilmektedir. Rusçadaki denkliklerden bazıları başlangıç ve bitiş sınırlıdır, bazıları sınırsız, bazıları bitmiş *vid*, bazıları bitmemiş *vid* ifade eder ve her birinin eylem tarzı birbirinden farklıdır. *Vid* kategorisine sahip olmasalar bile, çift dilliliğin herkes için geçerli olduğu Sibirya Bölgesi'ndeki Türk lehçeleri kılınışsal analitik şekiller bakımından oldukça

zengindir ve şekillerin sistematik kullanımı neredeyse Rusçadaki kılınış ayrımlarının kullanım sıklığıyla paraleldir. Bu yüzden Türkiye Türkçesi konuşurlarının kavramsal-laştırmadıkları kılınışsal bazı anlamlar, kod kopyalama yüzünden Sibiry Türk lehçeleri için sıradan hâle gelmiştir. Bu makaledeki bazı örneklerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları konuyu anlamada tam olarak yeterli olmadığı için Rusça ve İngilizce tercüme denkliklerinden de yararlanılacaktır.

Söz konusu şekillerin *vid* değil, ama kılınış ifade ettiğini kanıtlamak için üzerlerinde bitmemiş görünüş işaretleyicilerinin işlev sergilediği örnekleri bulmak birinci derecede önem arz etmektedir. Bununla birlikte bu kullanıma objektif örnekler bulmanın zorluğu da vurgulanmalıdır, çünkü başlangıç veya bitiş noktası apaçık belirtilmiş eylemlerin bitmemiş görünüşte kullanılması az görülür (Housen 2000; Bardovi-Harlig 2000; Haznedar 2006).

Ele alınan yardımcı fiiller dilbilgiselleşmenin farklı aşamalarında. Bunlar *-p* zarf fiiliyle temel fiile bağlanan fiiller olmakla birlikte zarf fiilin özellikle konuşma dilinde düşürüldüğü belirtilmelidir. Bunlardan birincisi Eski Türkçedeki *ıd-* “göndermek” yardımcı fiilinin bu lehçedeki *ıs-* şeklindeki varyantıdır. *ıs-* Hakas ve onun ağzı kabul edilen Şor ve Çulım Türkçelerinde *-ıp* zarf fiiliyle birleşerek *-ıbs-/-ıbıs-* şeklinde bir eke dönüşmüştür: *alıbs-*, *kilibıs-*, vb. Yardımcı fiilin Hakas Türkçesinde dilbilgiselleşmesi çok ileri safhalardadır ve şekil, hemen hemen bütün fiillerde kullanılabilir kadar üretken hâle gelmiştir. Şekil, *Grammatika Xakasskogo Yazıkı'nın* (1975: 184) yazarları ve Anderson (2004: 103-111) tarafından bitmiş *vid/görünüş* (soversşennıy vid – perfective aspect) olarak nitelenir.

Diğer yardımcı fiil olan *sal-* “koymak” da *ıs-* gibi özünde bitiş sınırlı bir eyleme işaret etmektedir ve bu yüzden bitiş belirtmede kullanılabilir semantik kapasiteye sahiptir. Geçişli bir fiil olduğundan genellikle geçişli fiillerle birleşir ve sözlüksel anlamı bazen hissedilir: *çazır(ıp) sal-* (< sakla-Xp sal) “(bir yere) saklamak”, *pas sal-* (yaz-Xp sal) “yazıp bitirmek” gibi.

Son iki yardımcı fiil birbirleriyle anlamsal zıtlık ilişkisi içinde olan *par-* ve *kil-* fiilleridir. Her iki fiil de (oraya ve buraya şeklinde) bir hedef ve hedefe doğru aşamalı bir süreç bildirir. Fiillerin bildirdiği hedef, yanına getirildiği fiil eyleminin bildirdiği kritik sınır olarak mecazlaştırılmaya elverişlidir. Bu ikisi, geçişsiz oldukları için genellikle geçişsiz fiiller üzerinde işlem yaparlar. Sözlüksel anlamları bazı kalıplaşmış fiil birleşmelerinde hissedilebilir: *öl par-* “ölüp gitmek”, *çit par-* (< yit-Xp par-) “gözden kaybolmak” vb.

4.1. *-ıbs-/-ıbıs-* Şeklinin İşlevsellik Alanı

Öncelikle potansiyel (relevant) bir sınır belirten fiillerle etkileşim ele alınacaktır. *-ıbs-* bu tür fiillerle birleştiğinde başlangıç veya bitiş sınırını vurgulayabilir: *çibıs-* “yiyip

bitirmek, Rus. *s'yest – s'yedat'*, İng. eat up", *izibis-* "içip bitirmek, Rus. *vipit' – vipivat'*, İng. drink up", *xıgırbis-* "okuyup bitirmek, Rus. *proçitat' – proçitvat'*, İng. read through", *paribis-* "gitmek, ayrılmak, çekip gitmek, Rus. *uyti – uxodit'*, İng. go away", *sırlezibis-* "titremeye başlamak, Rus. *zadrojat'*, İng. begin to tremble", *iğlabis-* "ağlamaya başlamak, Rus. *zaplakat'*, İng. begin to cry" vb. Şekil ayrıca aynı temel leksem üzerinde hem başlangıç hem de bitiş için işlem yapabilir, örneğin *pazıbis-* hem "yazmaya başlamak, Rus. *zapisat'* hem de "yazıp bitirmek, Rus. *napisat'*" anlamında, *çooxtanıbis-* hem "konuşmaya başlamak, Rus. *zagoovorit'*" hem de "(bir şey) söylemek, Rus. *skazat'*" anlamında kullanılabilir. Aşağıdaki örnekteki *çooxtan-* fiili, "konuşmak" anlamına gelen ve sınırları potansiyel olan bir fiildir. *-ibis-* dönüşümlüleştirme eki, fiilin ifade ettiği eylemin başlangıç sınırını kodlamakta, yeni bir eyleme işaret eden bir biçim türetmektedir. Nihayet leksemin bu yeni biçimi üzerinde *-ça* şimdiki zaman eki görünüşsel bir perspektif oluşturmaktadır. Sonuç olarak *-ibis-* burada sadece sınır vurgulamakta, bitmiş *vid* bildirmemektedir:

Orta tıpçe Makaşov, tayağın toşlatça.

doğru de:ŞİM Makaşov:AD baston:İY.3.T:BEL yere vur:ŞİM

Ködes *apsax.* Ol *semya'da* in *ulii.* Anımarar

Ködes:AD ihtiyar o aile:BUL en büyük o yüzden

purun çooxtanıbisça. (Killi 2008: 97)

önce konuşmaya başla:ŞİM

Maşakov doğru söylüyor, (diye) bastonunu yere vuruyor ihtiyar Ködes. O [Ködes] ailenin en büyüğü. Bu yüzden de (herkesten) önce **konuşuyor** (< **konuşmaya başlıyor**).

-ibis- şekli başlangıç sınırı potansiyel olanların yanında, sınırı çok belirgin ve kritik olan fiillerde de başlangıç sınırını belirgin hâle getirir. *çadıbis-* "(yere) yatmak, Rus. *leç' – lojit'sya*, İng. lie down", *odırbis-* "(yere) oturmak, Rus. *sest' – sadit'sya*, İng. sit down", *körıbis-* "(birden) görmek, Rus. *uvidet'*, İng. catch sight of", *polıbis-* "hâle gelmek, Rus. *stat' – stanovit'sya*, İng. become" vb. *-ibis-* ekiyle türetilmiş bu biçimler, Rusçadaki gibi "hem *vid* hem sınır" değil, denklikleri verilen İngilizce fiiller gibi sadece sınır belirtmektedir. Bu olguyu, tercüme denkliğindeki bitiş sınırlı olan, ama bitmemiş *vid* bildiren Rusça fiillerin kullanıldığı aşağıdaki örnekler de desteklemektedir:

türçe le tünep alarga çatsoh, anıñ alında Galya

azıcık kestir:MAS yat:ZF onun ön:İY.3.T:BUL Galya:AD

tırbıbisça. (GHYa 1975: 193)

ayağa kalk:ŞİM

TT. Biraz kestirmek için yatar yatmaz, önünde Galya (her seferinde) **ayağa kalkıyor** (ayakta

duruyor değil)."

Rus. "Kak tol'ko lyajet, çtobi nemnogo pospat', pered nim **vstaet** Galya".

İng. "As soon as he lies down for having a nap, in front of him Galja **stands up**"

Samolettar körinzök, pīs çadibışatxabis. (GXYa 1975: 218)

uçak:ÇOĞ görün:ZF biz (yere) yat:SÜR.GEÇ.:1.Ç.Ş.

TT. Uçaklar görünür görünmez, biz (yere) **yatyorduk**.

Rus. "Kak tol'ko pokazivalis' samoleti, mı **lojilis**"

İng. "As soon as planes appeared, we **used to lie down**"

Başlangıç sınırlı fiillere *-ibis-* getirildiğinde oluşan biçim, artık başlangıç sınırlı eylemi değil, sadece 'başlangıç (inchoative)' eylemini bildirir ve Rusçadaki tercüme denklikleri sadece *vstat'*, *leç'*, *zabolet'*, *stat'* gibi bitmiş *vid* gösteren fiillerden ibaret olmayıp, ayrıca *vstavat'*, *lojit'sya*, *zabolevat'*, *stanovit'sya* gibi bitmemiş *vid* gösteren bağıntılı fiiller de onların muhtemel karşılığı olabilmektedir.

Bitiş sınırlılarla birleşim çözümlenmesi en zor kısımdır, çünkü bitiş belirten kılınışsal belirleyiciler zaten kritik bir bitişe işaret eden bir fiille birleşmektedirler. Bu ise belirleyicilerin gerçekten bitmiş *vid* bildirip bildirmediği sorusunu akla getirmektedir. Ancak dikkatli incelendiğinde ya yeni bir eyleme işaret eden yeni bir biçim kurulduğu veya bizzatli bitiş noktasının aydınlatıldığı görülür. Örneğin Hakas fiili *kil-* "gelmek" bitiş sınırlıdır, ama *kilibis-*, GELME eyleminin bitiş noktasını ("ulaşmak" anlamında) gösterir. Böylece *kilibis-* lekseminin Rusçadaki doğru karşılığının bitmiş *vid* gösteren *priyti* değil, tıpkı İngilizcedeki *arrive* leksemi gibi (bitmiş) *pribit'* ve (bitmemiş) *pribivat'* leksem biçimleri olduğu görülür. Yani *kil-* lekseminin bu yeni biçimi, *gelmek* eyleminin son noktasını bildirmekte, ama yolda geçen süreç kısmını ifade etmemektedir. Örnek:

Kün say tügenci poyezd on çasta kilibişçe.

Gün her son tren on saat:BUL vasil ol:ŞİM

TT. Son tren her gün saat onda **gelir** (< ulaşır).

Rus. Kajdiy den' posledniy poyezd **pribivayet** v desyat' çasov.

İng. Everyday, the last train **arrives** at ten o'clock.

4.2. *-p sal-* şeklinin işlevsellik alanı

Sibirya Türkçelerinde 'dönüşümlüleştirici (transformativizer)' olarak işlev gören şekillerden olan *-p sal-* ya potansiyel sınırlı fiilleri kritik sınırlı hâle getirmekte ya da son noktayı vurgulamaktadır. *-p sal-* şekilli biçimler genellikle 'bitmiş (perfective)' ve 'bitmişlik (perfect)' işaretleyicileriyle kullanıldığı için şeklin bitmiş *vid* gösterdiği

iddiası yukarıdaki *-ıbs-* şeklinde olduğu gibi geçersizdir. Şekil genellikle bitiş sınırını geçişli fiiller üzerinde vurgulamada kullanılır. Bu yüzden Hakas Türkçesindeki *pas sal-* leksemi Rusçadaki *zapisat'* "yazmaya başlamak, not etmek" lekseminden çok, *napisat'* "yazıp bitirmek" için daha uygundur. Ancak *pas sal tur-* biçimi gibi üçüncü basamak bir türemenin Rusçadaki doğru karşılığı ya *zapisivat'* "yazmaya başlayıp durmak; not edip durmak" ya da *pisat'* olur, çünkü Rusçadaki *napisat'* leksem biçimi üçüncü basamağa atlayamaz ve *Kajdny den' pišet tri pis'ma* "Her gün üç mektup yazar" cümlesinde görüldüğü gibi *pisat'* bitmemiş *vid* bildiren kök biçime geri döner. Yardımcı fiil şekli, dönüşümsüz leksemeleri dönüşümlü hâle getirir: *çip sal-* "yiyip bitirmek, Rus. *s'vest' – s'yedat'*, İng. eat up", *it sal-* "yapıp bitirmek, yerine getirmek, Rus. *sdelat', vpolnit' – vpolnyat'*, İng. perform" vb. Örnekler:

(5) *Apsax ol künerde immerden ne çurtaan.*

ihhtiyar o gün:Ç:BUL ilaç:Ç:AYR PEK yaşa:POST.GEÇ

Azıranarı daa çox polğan. Küsner münner alay

beslen:İF:İY.3.T da yokidi güçlücke et suyu:Ç veya

çey amzap sal turğan. (Killi 2008: 68-69)

çay küçük yudum al:SÜR.GEÇ

İhtiyar o günlerde ilaçlarla hayatta kaldı. Hiç iştahı yoktu. Zorla **azıcık** et suyu ya da çay **içiyordu**.

Benzer durumu Altay Türkçesindeki *-p sal-* yardımcı fiil şeklinde de gözlemlemek mümkündür:

(6) *Kıs körüp çürgen öskö çerdin uuldarmın*

kız gör:ZF dolaş:SF diğer yer:İLGİ delikanlı:Ç:İY.3.T.:İLGİ

kilin tondorm uydın ötögile

kadife palto:Ç:İY.3.:BEL inek:İLGİ pislik:İY.3.:VAS

uymap salar, emeze eerlerinin kolondorm

kirlet:GEN.Z veya eyer:Ç:İY.3.:İLGİ kolan:Ç:İY.3.:BEL

kezip salar bolğon. (AKIS 12)

kesip kopar:GEN.Z idi

Kızları seyretmek için dolaşan yabancı delikanlılarının kadife paltolarını inek pislğiyle **kirletir** veya eyerlerinin kolanını **keserdi (kesip koparırdı)**.

5 numaralı örnekte Hakas fiili *amzap sal-* "küçük bir yudum almak (sadece 'içmek' veya 'yudumlamak' değil)" anlamına gelmekte, (6) numaralı örnekte Altay fiilleri *uymap sal-* "bir şeyi kirletmek (sadece 'sürmek' değil)" ve *kezip sal-* "kesip koparmak

(sadece 'kesmek' değil)" anlamına gelmektedir. Örneklerdeki üç dönüşümsüz fiil eylemi, dönüşümlü hâle getirilmektedir. Her iki lehçeden getirilen bu örneklerde bitmemiş görünüş işaretleyicilerinin leksemelerin yeni biçimleri üzerinde işlem yapıyor olması, bu analitik şeklin bitmiş *vid* oluşturmadığının kanıtıdır.

-*p sal-* şekli nadiren başlangıç sınırlı fiiller üzerinde de işlem yapıp onları başlangıç (inchoative) fiili hâline getirebilir. Başlangıç sınırlı fiillerle kullanımı sınırlıdır, çünkü birkaç hariç başlangıç sınırlılar, -*p sal-* şekliyle uyumsuz olan geçişsiz fiillerdir. Şekil, *kör(üp) sal-* "görmek, göz atmak", *kis sal-* "giyinmek" ve *çazır sal-* "(bir yere) saklamak", *İL sal-* "(bir şeyi bir yere) asmak" gibi birkaç geçişli leksemde görülür. Örnekler:

(7) *Ol irten say xara kögenegın kis salça.*

o her gün siyah gömlek:İY.3.:BEL giyin:ŞİM

TT. Her sabah siyah gömleğini **giyiniyor**.

Rus. On kajdoe utro **odevayet'sya** svoyu çemuyu rubaşku.

İng. Every morning, he **puts on** his black shirt.

Bitiş sınırlı fiillerde de ya bitiş noktasını vurguladığı ya da leksikalizasyon neticesinde farklı bir içeriğe sahip yeni bir bitiş sınırlı fiil türettiği görülür. Aşağıdaki cümledeki gibi yüklemlemlerle sıklıkla karşılaşılır ve bunlar ilk bakışta bitmiş *vid* olarak algılanmaya oldukça elverişlidir:

(8) *Ağam xarızam çidir salğan.* (GHYa 1975: 128)

dede:İY.1.T pipo:İY.3.T:BEL kaybet:POST

Dedem piposunu **kaybetti**.

Örnekteki *çidir sal-* (yitir[ip] sal-) leksemi Rusçadaki bitmiş *vid* bildiren *poteryat'* leksemine çok benzemektedir. Ancak Hakas fiili, bitiş sınırını vurgulamakta, sınıra erişimi bildirmemektedir. Bunun en büyük kanıtı da eylemi, sınırı aşılmış bir noktada gösteren -*ğan* postterminallik ekinin *çidir sal-* leksemının yanında işlev görebilmesidir. Bunun yerine -*di* geçmiş zaman eki kullanılsaydı da durum değişmezdi: *çidir saldı* "kaybetti". Bu son çekimde de sınıra erişim anlamı yoktur, olay sadece küresel, bölünmez bir bütün olarak sunulmuştur, oysa Rusçadaki *poteryat'* fiil çekimi, sadece bütün eylemi değil, o bütün eylemin kritik bitiş sınırına erişimi de vurgular. Aşağıdaki cümlede bitişli *çap-* "kapa-, ört-" fiili üzerinde önce -*p sal-* işlem yapmakta, ardından dönüşümsüzleştirici olarak işlev gören -*p tur-* mevcut leksemın yeni bir biçimini kurmaktadır: *çap sal tur-* (< *çabıp salıp tur-*) "(içeriye) kapatıp durmak, (hapse) atıp durmak". Nihayet üçüncü basamaktaki türemeyi gösteren bu yeni biçime geniş zamanın hikâyesini (geçmişteki çok-vakitli eylemi) bildiren -*caŋ* eki getirilmektedir:

(9) *Stalin tuzında toğısxı kömes tee oraylat salğan*
 Stalin.AD devir:Y.3.T:BUL iş:YÖN birazcık geç kal:SF
kızını xarıbge çaaş sal turcaınar... (Killi 2008: 99)
 kişi:BEL hapishane:YÖN kapatıp dur:GEN.HİK:3.Ç.
 Stalin zamanında işe biraz geç kalmış kişileri (bile) **hapse atar dururlardı.**

4.3. -p par- ve -p kil- şekillerinin işlevsellik alanı

Türk lehçelerinde -p bar- ve -p kel- şekilleri, bar- ve kel- fiillerinin karşıladığı eylemin kılınışıyla doğru orantılı olarak dilbilgiselleşmiştir. Bu çerçevede, her ikisi de ilerleyicidir, uzamlıdır ve hedefe yönelmiştir. Hakas Türkçesindeki -p par- şekli, komşu Altay Türkçesine oranla yüksek düzeyde üretkendir. Bununla birlikte -p kel- şeklinin göreceli olarak Altay Türkçesinde daha üretken olduğu söylenebilir. Şekillerin, kılınış tasnifindeki farklı fiillerle birbirinden farklı bir dizi anlam oluşturduğu görülür.

Dönüşümsüz fiillerle kullanıldıklarında par- ve kil- fiilleri kendi anlamlarıyla ortaya çıkarlar ve oluşan yapılar karma fiil görünümündedir. Üstelik bu kullanımlarda özel bir olay devreye girmektedir. Hakas Türkçesinde par- ve kil- fiillerinin ilerleyici görünüme sahip türemiş biçimleri yoktur, ama ilerleyici görünüş bildiren -ir eki bu lehçede sadece bu iki fiille birleşebilir (*Grammatika Xakasskogo Yazıka* 1975: 183, 217; Ankoğlu 2007: 1115). *Sağın parır/kilir* "Düşüne düşünce gidiyor/geliyor" ve *Tadırat parır/kilir* "(Motorlu bir vasıtayla) gürültü yaparak gidiyor/geliyor". Nadiren leksikalizasyon sonucu bitişli fiil de elde edilebilir, örneğin yukarıdaki *sağın kil-* biçimi "aklına düş-" anlamında kullanılabilir. Bazı dönüşümsüz hareket fiilleri ise, konuşandan uzaklaşma veya ona yaklaşma anlamında yönle ilişkili olabilir. *uçuh par-* "(o tarafa doğru) uçmak, uçup gitmek" *uçuh kil-* "(bu tarafa) uçmak, uçarak gelmek". Ayrıca üçüncü basamak biçim türetmeler de gözlemlenir, örnekler: *çügür kil-* "(bu tarafa) koşmak, koşarak gelmek", *çügür kil tur-* "(her seferinde bu tarafa) koşmak, koşarak gelip durmak", *çügür par-* "(o tarafa) koşmak", *çügür par tur-* "(her seferinde o tarafa) koşmak, koşarak gidip durmak". Kılınış kapsamındaki bu üçüncü basamak biçimlerin Rusçadaki doğru karşılıkları, elbette hem süreklilik kılınışı hem de bitmemiş görünüş bildirme kapasitesine sahip olan *pribeğat'* ve *ubegat'* biçimleridir.

par- ve *kil-* fiillerinin bir hedef bildiriyor olması, onların Türk lehçelerinde eylemin başlangıç ve bitiş sınırlarının belirtilmesi yönünde mecaz malzemesi olarak kullanılmasında önemli rol oynamıştır (bunların dilbilgiselleşme evreleri için bkz. Gökçe 2007: 113, 160). Nitekim -p par- şekli, Altay Türkçesinin aksine Hakas Türkçesinde başlangıç dönüşümlü fiillerle sıkça kullanılmaktadır: *pol par-* "olmak, hâle gelmek, Rus. stat' – stanovit'sya, İng. become", *xorix par-* "korkuya kapılmak, Rus. ispuga't'sya – puga't'sya, İng. get scared", *tur par-* (ve hatta *tur kil-*) "ayağa kalkmak,

Rus. *vstat'* – *vstavat'*, İng. *stand up'*, *töoy pol par-* “benzemek, benzer hâle gelmek, Rus. *upodobit'sya* – *upodoblyat'sya*, İng. *come to resemble*” vb. Kılışsal belirleyici *-p par-* başlangıç sınırını iki türlü belirtebilir. Birinci kullanımda, *-di*, *-ğan*, *-ça* gibi görünüş ekleriyle birleşerek başlangıç evresinin doğal sınırını vurgular: *tur pardı* ~ *tur parğan* “ayağa kalktı”, *tur parça* “(her seferinde) ayağa kalkıyor”. İkinci kullanımda ise *-p par-* şekli, *-p parir* kılış-görünüş karışımı yapının bir parçasıdır: *tur parir* “şu anda ayağa kalkıyor”. Bu ikincisinde söz konusu eylem doğal sınırına henüz ulaşmamıştır. (*-p*) *parir* şekli ilerleyici eylemi göstermesi bakımından görünüşsel, ama kritik sınıra doğru olan bir süreci belirtmesi bakımından kılışsaldır:

- (10) *Ol ağırn-köölçe pabazma töoy pol pari.*
 O yavaş yavaş baba:İY.3.T.:YÖN benzer ol:P PARİ(R)
 O yavaş yavaş (günden güne) babasına **benziyor** (< **benzemeye başladı**).
 Rus. On postepenno **stanovitsya poxojim** na otsa.
 İng. He is gradually **coming to resemble** his father.

Şekiller, özellikle bitiş sınırını vurgulamada daha sık kullanılırlar ve bu işlevde Hakas Türkçesindeki şekiller daha üretkendir. Bununla birlikte şekiller sadece bitiş sınırını vurgulamanın dışında ayrıca eylemin yönünü belirtme işlevi de görürler. Örneğin Hakas Türkçesindeki *kır par-* leksemi, biçim türetme çerçevesinde eylemin yönünü “oraya girmek” anlamında belirterek konuşandan uzaklaşmayı ifade eder. Dolayısıyla *kır kil-* de “(buraya) girmek” anlamında kullanılır. Aynı işlem, *sılı-* “çıkarmak”, *tüs-* “inmek”, *kös-* “göçmek” gibi bitiş sınırlı ve yöne ilişkilendirilebilen fiiller üzerinde de yapılır. Bununla birlikte bağlamda farklı leksikalizasyon yorumları ortaya çıkabilir. Örneğin yukarıdaki *kır par-* birleşik fiili, sözcük türetme çerçevesinde “(içine) sığmak” anlamına gelebilir.

Bitiş sınırlı olan ve dinamik bir süreçten durağan bir duruma geçişi ifade eden mutatif fiillerde genellikle (*-p*) *par-* ve (*-p*) *kil-* şekilleri kullanılır. Oluşan yeni biçimlerde mekânsal olmasa bile psikolojik veya zamansal yön bildiriminden yani uzaklaşma veya yaklaşımdan bahsedilebilir: *payıp par-* “(tedricen) zenginleşmek”, *törp par-* “doğmak”, *ös par-lös kil-* “(yavaş yavaş) büyümek”, *sığar kil-* “çıkarmak”, *aylan kil-* “geri dönmek” vb.

Hakas Türkçesinde aşamalı ve yavaş yavaş gerçekleşen iş anlamı bazen hissedilmeyebilir, çünkü anlık gerçekleşen patlamak, ürkmek gibi fiillerle bile sırf tekil (mikro) eylemi vurgulamak için *-p par-* kullanılabilir: *talal par-* “patlamak”, *çoçıp par-* “korkuya kapılmak” vb.

Şekiller temel fiilin bildirdiğine yakın, ama ondan farklı bir eyleme işaret eden leksem biçimi türetmede de kullanılır: *toxtap par-* (dur-up git-) “dinmek, kesilmek”, *çit*

par- (yit-ip git-) “gözden kaybolmak”, *çit kil-* (yetiş-ip gel-) “gelmek, ulaşmak, vasil olmak”, vb. Ayrıca temel fiilin yaklaşma ifade ettiği kalıplaşmış yapılar da görülür: *usxun kil-* “uyanmak”, *pilîn kil-* “ayılmak, bilinci yerine gelmek”, *oñarıl kil-* “kendine gelmek”, vb.

par- ve *kil-* fiilleri *-p* (ve olumsuzu olan *-bu/-bin*) zarf fiilinin çekim değil, ama türetme işlevi gördüğü bazı zarflarla da kullanılabilir. Bunlar, karma fiil sınıfına bile girmez: *manzarap par-* “aceleyle gitmek”, *pıldırbin kil-* “gizlice gelmek” vb.

Eylemin sınırını belirtmenin sıradanlaştığı Hakas Türkçesinde, anlık eylemi bildiren bir fiil üzerinde iki sınır belirticinin işlem yaptığı fiil biçimleri bile bitmiş *vid* bildirmez. Aşağıdaki örnekte, böyle bir biçim üzerinde *-çA* şimdiki zaman ekinin görünüş perspektifi açması bunun göstergesidir:

- (11) *Ol idök, apsaxnaŋ çooxtaspın, paba-ıcezınzer*
 o da ihtiyar:ENS konuş:OLMS.ZF anne-baba:İY.3.T:YÖN
çit parıbsça. (Killi 2008: 70)
 kaybol(-p) PAR-IBIS-ŞİM
 O da ihtiyarla konuşmadan, anne babasına doğru (< onların olduğu odada) **gözden kayboluyor.**

Temel fiil *çit-* “kaybolmak, yitmek” anlamına gelir, *-p par-* onun içeriğini “gözden kaybolmak” şeklinde değiştirir ve nihayet *-ıbis-* yeni eylemin en uçtaki bitişini belirtir. Ortaya çıkan leksem biçimi son sınırı vurgulamaktadır, sınıra erişimi değil.

Sonuç

İki dilli Türklerin konuştuğu Sibiry Türkçelerinde, Rusçadan yapılan pek çok kılışsal kod kopyalama dikkati çeker. Sınır vurgulayan yardımcı fiillerin Rusçadaki fiillerle benzerlikleri ileri düzeydedir. Burada ele alınan yardımcı fiillerin sınır belirtme bakımından Rusçadaki öneklere benzeyen işlevler taşıdıkları bilinmekle birlikte benzerlik kılışın dışına taşmamaktadır. Bu şekiller, kılış çerçevesinde kalarak dönüşümlülük/dönüşümsüzlük bir diğer ifadeyle sınır modifikasyonu gibi işlevler görmekte ve bazen leksikalizasyona da uğrayabilmektedirler (krş. Nasilov 1976: 111). Onlar, ya dönüşümsüz fiilleri dönüşümlü hâle getirdiği ya da dönüşümlülerde en uç bitiş noktasını vurguladığı için bu şekillere isnat edilen bitmiş *vid* nitelemesi doğru değildir.

Kaynaklar

- ANDERSON Gregory D.S. (2004) *Auxiliary verb constructions in Altay-Sayan Turkic.* (Turcologica 51) Wiesbaden: Harrassowitz.

- ARIKOĞLU Ekrem (2007) "Hakas Türkçesi". ed. Ahmet ERCİLASUN, *Türk Lehçeleri Grameri*. Ankara: Akçağ Yayınları. 1085-1148.
- BARDOVI-HARLIG K. (2000) *Tense and aspect in second language acquisition: form, meaning, and use*. Blackwell.
- BERTINETTO Pier M. & Denis DELFITTO (2000) "Aspect vs. Actionality: Why they should be kept apart". ed. Dahl, Östen *Tense and aspect in the languages of Europe*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter. 189-225.
- BONDARKO A.V. (1976) *Teoriya morfologičeskix kategoriy*. Leningrad: Nauka.
- BONDARKO A.V., T.V. BULIGINA, N.A. KOZINTSEVA, Yu.S. MASLOV, V.M. PAVLOV, O.N. SELİVERSTOVA, M.A. ŞELYAKIN (1987) *Teoriya funktsional'noy grammatiki – Vvedenie, aspektual'nost', vremennaya lokalizovannost', taksis*. Leningrad: Nauka.
- DİLAÇAR A. (1974) "Türk Fiilinde 'Kılınış'la 'Görünüş' ve Dilbilgisi Kitaplarımız". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*. 159-171.
- GANIYEV F. A. (1963) *Vidovaya xarakteristika glagolov tatarskogo yazıka: Problema glagol'nogo vida v tatarskom yazıke*. Kazan'.
- GANIYEV F. A. (2003) *Sposobi Deystviya Glagolov v Tatarskom Yazıke*. Kazan': İzd-vo Dom Peçati.
- GÖKÇE Faruk (2007) *Oğuz Türkçesinde Fiil Birleşmeleri - Tarihsel ve Karşılaştırmalı Bir İnceleme Denemesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara].
- GRAMMATİKA ALTAYSKOGO YAZIKA (1869) Altay misyonu üyelerince hazırlanmıştır. Kazan'.
- GRAMMATİKA XAKASSKOGO YAZIKA (1975). *Grammatika xakasskogo yazıka*. M. Nauka.
- GUZEV V. G. & D.M. NASİLOV (1971) "Slovoizmenitel'niye kategorii v tyurkskix yazıkax i ponyatiye 'grammatičeskaya kategoriya'". *Sovetskaya Tyurkologiya* 5. 21-25.
- GUZEV V.G. (1987) *Oçerki po teorii slovoizmeneniya: İmya*. Leningrad: Izd-vo LGU.
- HAZNEDAR Belma (2006) "The acquisition of tense-aspect in child second language English" *Second Language Research* 23. 383-417.
- HOUSEN Alex (2000) "Verb semantics and the acquisition of tense-aspect in L2 English". *Studia Linguistica* 54/2. 249-259.
- JOHANSON Lars (1971) *Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems*, *Studia Turcica Upsaliensia* 1. Uppsala: Almqvist-Wiksell.
- JOHANSON Lars (2000) "Viewpoint operators in European languages". ed. Östen DAHL, *Tense and aspect in the languages of Europe*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter. 27-187.
- KİLLİ Gülsüm (2008) *İlyá Prpkopyevič Topoyev'in Sanatı ve Seçme Öyküler – Hakasya'dan Öyküler*. Grafiker Yayınları: Ankara.
- KORKMAZ Zeynep (2007³) *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- MASLOV Yu. S. (1959) "Glagol'nıy vid v sovremennom bolgarskom literaturnom yazıke". *Voprosi grammatiki bolgarskogo literaturnogo yazıka*. Moskva.
- MASLOV Yu. S. (1962) "Voprosi glagol'nogo vida v sovremennom zarubejnom yazıkoznanii". *Voprosi glagol'nogo vida*. Moskva.
- MASLOV Yu. S. (1965) "Sistema osnovnix ponyatıy i terminov slavyanskoy aspektual'nosti". *Voprosi obşçego yazıkoznaniya*. Moskva.
- MASLOV Yu. S. (1978) "K osnovaniyam sopostavitel'noy aspektologii". ed. Yu.S. MASLOV, *Voprosi sopostavitel'noy aspektologii*. Leningrad: LGU. 4-44.
- MASLOV Ju. S. (1985) "An outline of contrastive aspectology". ed. Jurij S. MASLOV, *Contrastive studies in verbal aspect in Russian, English, French and German*. (Studies in descriptive linguistics 14.) Heidelberg: Julius Groos, 1- 44.
- MEL'ÇUK, İ. A. (1998) *Kurs obşçey morfologii II – Morfologičeskiye znaçeniya*. Moskva: YaRK & Vienna: WSA.

- MELIORANSKIY P. M. (1897) *Kratkaya grammatika kazak-kirgizskogo yazıka. ç. II. Sintaksis.* Sankt-Petersburg.
- NASILOV Dmitriy M. (1976) "Eşçe raz o vide v tyurkskix yazıkax. (k istorii voprosa)". *Turcologica: K 70-letiyu akad. A. N. Kononova.* Leningrad. 111-120.
- NASILOV Dmitriy M. (1977) "Formı virajeniya sposobov glagol'nogo deystviya v altayskix yazıkax". *Oçerki sravnitel'noy morfologii altayskix yazıkov.* Leningrad. 88-177.
- NASILOV Dmitriy M. (1989) *Problemi tyurkskoy aspektologii – Aktsional'nost'.* Leningrad: Nauka.
- PLUNGYAN V. A. (2003), *Obşçaya morfologiya. Vvedenie v problematiku.* Moskva: URSS.
- RUSSKO-XAKASSKIY SLOVAR' (1961) *Russko-xakasskiy slovar'.* M. Gos. İzd-vo İnostrannıx i Natsional'nıx Slovarey.
- SEREBRENNIKOV B. A. (1958) "Problema glagol'nogo vida v tyurkskix yazıkax". *Voprosı grammatiki.* 12-30.
- SEREBRENNIKOV B. A. (1960) *Kategori vremeni i vida v finno-ugorskih yazıkah permskoy i voljskoy grupp.* Moskva.
- SOBOLEV Andrey Nikolaeviç (2005) "Zametka o tak nazıvayemıx glagolax i imperfectiva tantum v russkom yazıke", *Russian Linguistics* 29/2 189-199.
- ŞELYAKIN M.A. (1983) *Teoriya vida i sposobi deystviya russkogo glagola.* Talinn: Valgus.
- ŞELYAKIN M. A. (2007) *Kategoriya aspektual'nosti russkogo glagola.* Moskva: URSS.
- TIBIKOVA A. T. (1966) *Slojnie glagoli v altayskom yazıke.* Gorno-Altaysk. GAOAKİ.
- TIXONOV A. N. (1964) "Suşçestvuet li kategoriya vida v tyurkskix yazıkax?" *Aktual'ne voprosı sovremennogo yazıkoznaniya i lingvistiçeskoe nasledie E. D. Polivanova. Materialı konferentsii I.* Samarkand.
- YULDAŞEV A. A. (1965) *Analitiçeskie formı glagola v tyurkskix yazıkax.* Moskva: Nauka.

Eyüp Bacanlı

Yrd. Doç. Dr. TOBB Üniversitesi TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Adres: TOBB Üniversitesi TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Söğütözü-Ankara, TÜRKİYE.

E-posta: ebacanlı@etu.edu.tr

Yazı bilgisi :

Alındığı tarih: 28 Haziran 2008

Yayına kabul edildiği tarih: 30 Kasım 2008

E-yayın tarihi: 13 Nisan 2009

Çıktı sayfa sayısı: 16

Kaynak sayısı: 40